

DR. SC. ZIJAD DŽAFIĆ

Mala i srednja preduzeća u funkciji restrukturiranja tranzicionih privreda, sa posebnim osvrtom na BiH

Rezime

Doktorska disertacija strukturirana je tako da, uz popis slika i tabela, uvod, zaključna razmatranja, popis korištene literature, sadrži 6 dijelova (291 stranica) u kojima se vrši razrada i verifikacija generalne i radne istraživačke hipoteze i istovremeno realizuju opći i posebni operativni ciljevi istraživanja. U popisu korištene literature navodi se 286 različitih izvora (knjige i priručnici, studije, časopisi i monografije, zbornici, doktorske disertacije i magistarski radovi, brojne web adresa, statistički godišnjaci i zakonska regulativa). Sastavni dio rada čini 56 tabela i 35 slika.

Predmet istraživanja disertacije usmjeren je na istraživanje i utvrđivanje značaja i uticaja malih i srednjih preduzeća (SMEs) na restrukturiranje tranzicijskih privreda, a posebno na bosanskohercegovačku privredu u tranzicijskom periodu. **Osnovni motiv** ove doktorske

disertacije je proširenje spoznaje o SMEs, te naučno propitivanje uloge SMEs u ekonomskom razvoju Bosne i Hercegovine. S obzirom da je stara privredna struktura u našoj zemlji razorena, a nova se tek stvara osnivanjem većeg broja SMEs, **osnovni cilj istraživanja** je sagledavanje uloge SMEs u tranzicionom paketu, kroz dokazivanje realnosti generalne, radne i 8 posebnih hipoteza. **Osnovni zadatak** ovog rada je istražiti da li SMEs mogu biti nosioci privrednog razvoja u BiH ili razvoj zavisi od poslovnih aktivnosti velikih korporacija. Naime, prijelazom sa dogovorne na tržišnu privredu, bosanskohercegovačka ekonomija se nalazi u procesu krupnih promjena, kako na makro, tako i na mikro planu. Proces privatizacije se nalazi u završnoj fazi, tako da prestaje bivše ustrojstvo koje se uglavnom temeljilo na velikim preduzećima koja su bila u "društvenom" vlasništvu i predstavljala kičmu ekonom-

skog sistema. Nastaje novi ustroj privrede, temeljen na privatnom vlasništvu. U novom okruženju jasnog titulara vlasnika, svoju šansu su našla SMEs, od kojih se očekuje da budu važni nosioci ekonomskog razvoja zemlje. Za kompletiranje istraživanja i realizaciju ciljeva i zadataka u disertaciji je korišteno niz metoda i tehnika istraživanja, kao što su **osnovne i posebne znanstvene metode**: dijalektička, sintetička i verifikaciona metoda, te metoda analize i sinteze, induktivna i deduktivna metoda, metoda komparacije itd.

Zaključna razmatranja sumirana su u 19 posebnih tačaka u kojima su rezimirani rezultati po pojedinim dijelovima disertacije. U ovom dijelu se daju decidni odgovori na hipoteze postavljene u uvodnom dijelu rada, te prezentiraju rezultati provedenih istraživanja, a koji se tiču spremnosti BiH za preduzetništvo, uloge kreatora ekonomske politike u podršci razvoju i konkurentnosti SMEs u BiH, značaju regionalnih razvojnih agencija u stimuliranju regionalnog razvoja, ulozi SMEs u smanjenju nezaposlenosti i siromaštva u Bosni i Hercegovini, te definicija SMEs primjerena bosanskohercegovačkim uslovima. **Generalna ocjena** je da se preduzetništvo u BiH nalazi u početnoj fazi, mada bi ovo područje moglo postati suštinsko u razvoju zemlje. **Poseban značaj** ove disertacije se ogleda u činjenici da je ovo jedan od prvih radova u Bosni i Hercegovini koji sistematski obrađuje naprijed izneseni problem istraživanja. Takođe se navode i otvoreni problemi i polazišta za dalji istraživački rad, pri čemu se ističe da bi primarni cilj budućih ekonomskih istraživanja i politike u oblasti SMEs sektora trebao biti nizak nivo dinamike u (legitimnom)

sektoru SMEs, niska stopa osnivanja novih preduzeća, te brojne barijere za razvoj ovog sektora u zemlji.

Abstract

This doctorate is structured so that it, beside the list of pictures and tables, introduction, final conclusions, list of used literature and attachments, contents 6 parts (291 pages) where the central and work research hypothesis is being developed and verified, and at the same time, general and operative research objectives being realized. There are 286 different sources on the list of used literature (books and manuals, articles and doctorates, master works and numerous web sites, statistic almanacs and law regulation). The component part of this work contents 56 tables and 35 pictures.

The subject of research in this doctorate is guided to the research and fortification of the importance and influence of small and middle businesses (SMEs) on the reconstruction of the transition economy, especially on the bosnian economy in the period of transition. **The basic motive** of this doctorate is the enlargement of notion about SMEs, so as the scientific questioning of the part of SMEs in the economic development of Bosnia and Herzegovina. In consideration that the old economic structure in our country is destructed, and the new one is created only with the establishment of a larger number of SMEs, **the basic final cause** of the research is to perceive the parts that SMEs are taking in the transition package, through the proving of the general reality, working and 8 special hypothesis. **The basic tasks** of this work is to explore if SMEs could be the repository of econo-

mic development in Bosnia and Herzegovina, or does the development of business activities depend on big corporations. So to say, with the transition from the unanimously to the economic market, the economy of Bosnia and Herzegovina lies in the proces of big changes on the macro and micro plan. The proces of privatisation is in its final phase so that the ex-constitution that was mostly based on big businesses, which were in „social“ property and presented the spine of the economic system, comes to the end. A new costitution, based on private property, is beginning. The SMEs, which are expected to be important repositories of the economic development of the country, have found their chance in the new surroundings of their owners clear title. For completing the researches and realisation of the final causes and tasks of this doctorate, a range of methods and techniques is used, such as basic and special scientific methods: dialectical, synthetical, attesting method, method of analysis and synthesis, inductive and deductive method, comparison method etc.

The final cosiderations are summed up in 19 detached points, in which the results are concluded in individual parts. This part gives literal answers to the hypothesis placed in the introductory part of this work, and presents the results of the conducted researches related to the readiness of Bosnia and Herzegovina for the business, the creation part of economy politics in supporting the development and competition of SMEs in Bosnia and Herzegovina, the importance of regional development agencies in stimulating regional development, the part of SMEs in cutting unemployment and poverty in

Bosnia and Herzegovina, and the definition of SMEs responding to the conditions of Bosnia and Herzegovina. **The general grade** is that business in Bosnia and Herzegovina is still in the beginning phase, although this area could become the basic in the development of the country. **The special importance** of this doctorate is reflected in the fact that this is one of the first works in Bosnia and Herzegovina that systematically works on the problem of research, which is brought out beforehand. Problems and starting points for further research work are also cite and opened, where it is brought out that the primary final cause of future economic researches and politics, in the area of the SMEs sector, should be a small level of dynamics in the (legitimate) sector of SMEs, a low rate for establishment of new businesses and numerous barriers for the development of this sector in the country.

Biografija

Zijad Džafić je rođen 26.08.1970. u Gračanici, osnovnu školu je završio u Gornjoj Orahovici, a srednju elektro-tehničku školu 1989. godine u Gračanici. Na Ekonomskom fakultetu u Tuzli diplomirao je 1995. godine. Tokom školske 1996/97 godine boravio je Univerzitetu u Bolonji (Italija), na postdiplomskoj specijalizaciji iz oblasti industrijske ekonomije, kao stipendista italijanske vlade. Težište edukacije i istraživanja je bilo na razvoju malih i srednjih preduzeća i podršci države u okviru njene ekonomske politike. Učestvovao je u svim inicijativama, koje je organizovao „Centar za Srednjoistočnu Evropu i Balkan“ i sarađivao u organizaciji kongresa i okruglih stolova. Specijalizaciju u Bolonji

je uspješno završio i posjeduje certifikat broj 394. U toku 2002 i 2003. g. nekoliko puta je boravio na Ekonomskim fakultetima u Austiji (Grac, Leoben i Beč). Ispred Univerziteta u Tuzli učestvovao je na Drujoj međunarodnoj ljetnoj školi "Post-komunistička tranzicija i evropski integracioni procesi", održanoj u Červiji (Italija) od 1. 09. do 15. 09. 1996. godine. U periodu juli 1997. – marta 1998. g. bio je zaposlen u nevladinoj italijanskoj humanitarnoj organizaciji "CRIC" na poslovima prevodioca. Od marta do septembra 1998. godine, radio je u DD "Fering" u Gračanicima, na poslovima koordinatora finansija.

U zvanje asistenta na predmetu "Politička ekonomija" izabran je 22. 05. 1998. godine. Na istom predmetu, te na predmetu "Mikroekonomija", radi kao asistent od 01. septembra 1998. godine. Na Ekonomskom fakultetu u Tuzli završio je Postdiplomski studij "Strategije poslovnog upravljanja", smjer "Organizacioni menadžment". Magistrski rad na temu: "Ekonomska valorizacija metoda stečaja preduzeća" odbranio je 25. 04. 2002. godine. U zvanje višeg asistenta na užoj naučnoj oblasti "Teorijska ekonomija" izabran je 23. 10. 2002. godine, tako da danas radi na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Tuzli kao viši asistent na predmetima: "Mikroekonomija", "Međunarodna ekonomija" i "Osnove ekonomije". Aktivno govori italijanski i engleski jezik. Takođe, dobro koristi kako standardne, tako i niz profesionalnih programskih paketa iz informatike.

Ispred Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Tuzli bio je uključen u SEED-ov Program obuke o preduzetništvu. Od 28. oktobra do 22. novembra 2002. godine počinjao je trening o metodologiji obuke koja

se fokusira na moderne nastavne metode i na obuku odraslih: "Entrepreneurship – Faculty Development Program", održan od strane ISTUD-a, Instituta iz Milana. Posjeduje certifikat Svjetske banke za trening vlasnika i menadžera malih i srednjih preduzeća. Doktorsku disertaciju na temu: „Mala i srednja preduzeća u funkciji restrukturiranja tranzicionih privreda, sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu“ odbranio je 27. 12. 2005. godine. Kao lokalni ekspert, angažovan je u osnivanju i radu *Biznis Start-up Centra* na Univerzitetu u Tuzli, na kojem polaznike educira o metodologiji izrade Biznis plana.

Učestvovao je u izradi mnogobrojnih naučno-istraživačkih projekata, te na nekoliko međunarodnih naučnih konferencija u zemlji i inostranstvu. Objavio je 3 udžbenika i preko 30 naučnih i stručnih radova iz oblasti ekonomije u zemlji i inozemstvu. Trenutno radi kao docent na Ekonomskom fakultetu i Visokoj poslovnoj školi u Tuzli, Travniku i Brčkom, gdje predaje Mikroekonomiju i Ekonomiju održivog razvoja u okviru dodiplomskog studija, te Ekonomiju javnog sektora na Postdiplomskom studiju. Nastavu osim na matičnom fakultetu izvodi i na Pravnom i Filozofskom fakultetu Univerziteta u Tuzli. Kao gost predavač predavao je na postdiplomskom studiju na Ekonomskim fakultetima u Sarajevu i Zenici. Predsjednik je Odbora za reviziju u javnom preduzeću „Vodovod i kanalizacija, d.o.o.“ u Gračanicima, te član Odbora za reviziju u javnom preduzeću „Komunalac, d.d.“ u Gradačcu. Član je redakcije Časopisa za ekonomiju i biznis „Ekonomika revija“ u Tuzli i Časopisa „Poslovni konsultant“.

Oženjen je i ima dvoje djece. □

Bibliografija

1. KNJIGE I UDŽBENICI:

1. *Mikroekonomija – zbirka riješenih zadataka* (koautor sa dr. Reufom Kapićem.), Ekonomski fakultet Univerziteta u Tuzli, 2000. godina.
2. *Ekonomska valorizacija metoda stečaja preduzeća*, (magistarski rad), Ekonomski fakultet, Tuzla, odbranjen na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Tuzli 25. 04. 2002.
3. *Mala i srednja preduzeća u funkciji restrukturiranja tranzicionih privreda, sa posebnim osvrtom na BiH*, (doktorska disertacija), odbranjena na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Tuzli 27. 12. 2005. godine.
4. *Preduzetnička ekonomija – Mala i srednja preduzeća u funkciji restrukturiranja tranzicionih privreda*, 390 strana, Denfas, Tuzla, 2007.
5. *5. Mikroekonomija – pitanja i zadaci*, Ekonomski fakultet Univerziteta u Tuzli, 2007.

2. OBJAVLJENI STRUČNI I NAUČNI RADOVI:

1. Finansijski i socijalni aspekt stečaja privrednih društava na području Tuzlanskog kantona (koautor sa dr. Reufom Kapićem), *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta*, Tuzla, 2002.,
2. Prilog kritici ponašanja potrošača, *Zbornik radova, Ekonomskog fakulteta* Univerziteta u Tuzli, 2000.,
3. Uloga malih i srednjih preduzeća u razvoju zemalja u tranziciji. Iskustva za BiH", *Preporod*, BKZ, br. 9, decembar 2003.,
4. Prijedlozi metoda za efikasnije rješavanje stečajnog postupka u FBiH, *Tranzicija*, Ekonomski institut u Tuzli, Tuzla, broj 13, januar-juni 2003.,
5. Prijedlozi metoda za efikasnije rješavanje stečajnog postupka u FBiH (II dio), *Porezni savjetnik*, Revikon, Sarajevo, septembar 2003. godine.,
6. Pravna i ekonomska prevencija stečaja, *Pravni savjetnik*, Centar za promociju civilnog društva, Sarajevo, broj 5, maj 2003. godine. Isti rad je objavljen i u: *Ekonomika revija*, Ekonomski fakultet Univerziteta u Tuzli, broj 1, maj 2003. g. i *Porezni savjetnik*, Revikon, Sarajevo, juli-avgust 2003.,
7. Finansiranje pomoću emisije obveznica, *Porezni savjetnik*, Revikon, Sarajevo, decembar 2003.,
8. Finansiranje preduzeća emisijom dionica, *Porezni savjetnik*, Revikon, Sarajevo, broj 4., 2004.,
9. Značaj i uloga malih i srednjih preduzeća u razvoju zemalja Centralne i Istočne Evrope, *Pravni savjetnik*, Centar za promociju civilnog društva, Sarajevo, broj 4, maj 2005. godine.,
10. Ruolo ed importanza delle Piccole e Medie Im-

prese nella fase di ristrutturazione e sviluppo dell'economia di Bosnia ed Herzegovina (Uloga i značaj "SME" u restrukturiranju i razvoju privrede u BiH), (specijalistički rad na italijanskom jeziku), *Univerzitet u Bolonji*, Italija, 1997. godine.,

11. Poslovanje s mjenicom" (prikaz knjige), *Tranzicija*, Ekonomski institut u Tuzli, Tuzla, broj 9 – 10, decembar 2001. g.,
12. Računovodstvo i revizija kapitala (prikaz knjige), *Računovodstvo i poslovne finansije*, FEB, Sarajevo, broj 6, 2002, str. 100.,
13. Liberalizacija svjetske privrede – uslov razvoja slobodne trgovine, (koautor sa dr. Safetom Kurtovićem), *Tranzicija*, Ekonomski institut u Tuzli, Tuzla, broj 14, 2004. g.,
14. Institucionalne promjene u funkciji razvoja malih i srednjih preduzeća u BiH, *Porezni savjetnik*, Revikon, Sarajevo, broj 5., maj 2004.
15. Pretpostavke razvoja malih i srednjih preduzeća u BiH, *Tempus program*, Ekonomski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2004.,
16. Franšizing – partnerstvo uz sinergijske efekte, (koautor sa dr. Adnanom Rovčanin), *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Sarajevu*, Sarajevo, broj 24., septembar 2004.,
17. Assumptions of Development for Small and Medium Sized Enterprises in Bosnia and Herzegovina, (koautor sa dr. Adnanom Rovčanin), 65th *Anniversary Conference of the Institute of Economics*, Zagreb, Croatia, November 18-19, 2004.,
18. Perspektive razvoja malih i srednjih preduzeća u BiH, (koautor sa dr. Adnanom Rovčanin) *Tranzicija*, Ekonomski institut u Tuzli, Tuzla, broj 15, juli-decembar 2004. godine,
19. Zahirović, S. Kurtić, A. Džafić, Z., Čivić, B.: Ključne determinante poduzetničkih znanja i mikro i malom biznisu, *Ekonomika revija*, br. 7., Časopis za ekonomiju i biznis, Ekonomski fakultet, Tuzla, april 2006.,
20. Tatić, K., Rovčanin, A., Džafić, Z.: Globalization, competitiveness and environment, *Economic research*, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković, Pula, Vol.19, No 2, decembar 2006.,
21. Analiza prepreka u razvoju malih i srednjih preduzeća u Bosni i Hercegovini, *Lider*, Časopis za teoriju i praksu menadžmenta, preduzetništva i liderstva, Banja Luka, broj 11-12, 2006
22. Džafić, Z., Hodžić, K., Rovčanin, A.: Wie soll man Kleinunternehmertum und Business in Bosnien und Herzegowina fördern – die Erfahrungen der Universität Tuzla, Bosnien und Herzegowina und die Sociale Marktwirtschaft im 21. Jahrhundert, *Pu-*

blic Economics Series, Volume 8, Bamberg University and Goete Institut, 2006.

23. **Džafić, Z.**, Rovčanin, A.: Perspektiven der Entwicklungen von Klein – und mittlere Unternehmen in Bosnien und Herzegowina, Bosnien und Herzegowina und die Sociale Marktwirtschaft im 21. Jahrhundert, *Public Economics Series*, Volume 8, Bamberg University and Goete Institut, 2006.,

24. Iskustva start-up centara u funkciji razvoja malih i srednjih preduzeća u Bosni i Hercegovini, *Lider, časopis za teoriju i praksu menadžmenta, preduzetništva i liderstva*, Banja Luka, broj 1-2, 2007.,

25. **Džafić, Z.**, Rovčanin, A., Halilbašić M., „Financial aspect of SMEs sector development in the Western Balkan Countries, *Economic research*, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirko- vić, Pula, Vol.20, No 1, 2007.,

26. **Džafić, Z.**, Rovčanin, A., Halilbašić M., Ali- hodžić, A.: Perspektive razvoja tržišta kapitala u zemljama jugoistočne Evrope sa posebnim osvrtom na BiH, *Ekonomika revija*, br. 9., Časopis za ekonomiju i biznis, Ekonomski fakultet, Tuzla, april 2007.,

27. Problemi i perspektive održivog razvoja BiH, Zbornik radova sa naučnog skupa: *Multifunkcionalna poljoprivreda i ruralni razvoj*, Novi Sad, 6. i 7. decembar 2007. g.,

28. Rovčanin, A., **Džafić, Z.**, Berzanski indeksi u regiji – BiH, Hrvatska, Slovenija, Srbija, Zbornik radova sa Međunarodnog naučnog simpozijuma: *Finansije u društvu znanja i savremenoj poslovnoj praksi*, Ekonomski fakultet Univerziteta u Tuzli, 22.12. 2007. godine,

29. Rovčanin, A., **Džafić, Z.**, **Nuhić, M.**: Tržište nafte i vrijednost dolara, Zbornik radova sa Međunarodnog naučnog simpozijuma: *Finansije u društvu znanja i savremenoj poslovnoj praksi*, Ekonomski fakultet Univerziteta u Tuzli, 22.12. 2007. godine,

30. Uloga mikro finansiranja u razvoju preduzetništva i SMEs u BiH, *Lider–Časopis za teoriju i praksu menadžmenta, preduzetništva i liderstva*, Banja Luka, broj 1, 2008.,

31. **Džafić, Z.**, Klopčić, N.: The key obstacles of faster development of SMEs in Bosnia and Herzegovina, Zbornik radova sa Međunarodnog naučnog simpozijuma: *State possibilities and perspectives of rural development on area of huge open-pit minings*, Belgrade-Vruijci Spa, April 24-25th 2008.,

32. **Džafić, Z.**, **Rovčanin, A.**, Bejić, J.: Govern- mental policies for development of Small and Me-

dium Enterprises (SMEs) in Bosnia and Herzegovina and Other Countries in Transition, *Proceedings of the International Conference for Entrepreneurship, Innovative and Regional Development*, 8th-11th May 2008, Skopje & Ohrid, Macedonia.,

33. **Džafić, Z.**, Klopčić, N.: Najizraženija ograni- čenja pri izboru oblika finansiranja malih i srednjih preduća u BiH, *Ekonomika revija*, br. 10., Časopis za ekonomiju i biznis, Ekonomski fakultet, Tuzla, april 2008.

3. UČEŠĆE NA NAUČNIM SKUPOVIMA I KONFERENCIJAMA:

1. Međunarodna iskustva u razvoju malih i sred- njih preduzeća, Naučni skup: Izazovi korporativ- nog upravljanja u procesu ekonomske tranzicije, 15. – 16. decembar 2005., *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Tuzli*, Tuzla, 2005. godine,

2. Iskustva «start-up centara» u funkciji razvoja malih i srednjih preduzeća u BiH, (koautor sa dr. Kadrijom Hodžićem, i dr. Adnanom Rovčaninom), *Međunarodna ekonomska konferencija, «Bosna i Hercegovina i socijalna tržišna ekonomija u 21. vi- jeku» Socijalna odgovornost na globalizovanom trži- štu*, 28 – 30. oktobar 2005. godine, Goethe-institut, Sarajevo,

3. Perspektive razvoja SME (Smal / Mediumu Enterprises) u BiH, (koautor sa prof. dr. Adnanom Rovčaninom), Međunarodna ekonomska konfe- rencija, *Bosna i Hercegovina i socijalna tržišna eko- nomija u 21. vijeku, Socijalna odgovornost na globa- lizovanom tržištu*, 28 – 30. oktobar 2005. godine, Goethe-institut, Sarajevo,

4. Poslovno inkubiranje u BiH – rezultati i per- spektive, *Nezavisni biro za razvoj, Evropska unija*, Općina Tuzla, Brčko Distrikt, 8. i 9. februar 2006. godine, 2006.,

5. Komparativna analiza prepreka u razvoju ma- lih i srednjih preduzeća u BiH i Zemljama Zapad- nog Balkana, *Konferencija o ekonomskom monitorin- gu, vanjskoj trgovini, direktnim stranim ulaganjima i konkurentnosti preduzeća*, Sarajevo, Economic Policy Research Unit, OECD, EU. UNITIC, jan. 2007.,

6. *Multifunkcionalna poljoprivreda i ruralni ra- zvoj*, Novi Sad, 6. i 7. decembar 2007. g.,

7. *Finansije u društvu znanja i savremenoj poslov- noj praksi*, Ekonomski fakultet Univerziteta u Tuzli, 22.12. 2007. godine,